

Paweł Mikołajczak
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Finansowe zasilanie bieżącej działalności rolnictwa kredytem bankowym na tle zmian wybranych parametrów ekonomicznych w Polsce

THE FINANCING OF CURRENT ACTIVITY OF AGRICULTURE BUSINESS WITH A BANK LOAN REFERRING TO CHANGES OF SELECTED ECONOMIC PARAMETERS IN POLAND

Ze względu na szczególne właściwości działalności rolniczej wymaga ona finansowego zasilania dopasowanego do jej bieżących potrzeb. Są one uwarunkowane nie tylko decyzjami instytucji finansowych, ale również kształtowane są zmianami czynników makroekonomicznych. W oparciu o dane Narodowego Banku Polskiego oraz Głównego Urzędu Statystycznego w ujęciu rocznym przeprowadzono analizę, której głównym celem była ocena zależności między dynamiką zmian kredytów krótkoterminowych dla rolników oraz wybranymi parametrami ekonomicznymi w Polsce. Podjęto również próbę określenia dostępności finansowania krótkoterminowego dla rolnictwa na tle podmiotów nierolniczych. W tym celu autor wyznaczył indeksy łańcuchowe oraz indeksy o podstawie stałej. Wyniki wskazują na względną stabilność w popycie na krótkoterminowe finansowanie badanego sektora przy jednoczesnym, stosunkowo niskim jego wolumenie w analizowanym horyzoncie czasowym w porównaniu z podmiotami nierolniczymi. Istotne wydają się wskazania, z których wynika, iż zapotrzebowanie na finansowanie bieżących potrzeb rolników w większym stopniu zależy od sytuacji gospodarczej, niż poziomu jego oprocentowania.

Wstęp

Pieniężny charakter gospodarki rynkowej powoduje, iż właśnie pieniądź generuje możliwości funkcjonowania i rozwoju polskiego rolnictwa. Dlatego jednostki gospodarcze zlokalizowane na obszarach wiejskich stale muszą pozyskiwać kapitały chcąc prowadzić swoją działalność. Finansowanie jej wyłącznie w oparciu o środki własne w znacznym stopniu ogranicza ich decyzje rozwojowe. Banki komercyjne udzielając kredytów kierują się różnymi kryteriami: płynnością finansową podmiotu, posiadanymi zabezpieczeniami, okresem funkcjonowania na rynku¹. Z punktu widzenia instytucji finansowych wspieranie rolnictwa wiąże się z wysokim ryzykiem ogniskującym się przede wszystkim w obszarze specyficznych właściwości prowadzenia

¹ W. Czernasty, P. Mikołajczak, *Oddziaływanie funduszy Unii Europejskiej na rozwój MŚP w środowisku wiejskim oraz miastach Wielkopolski*, w: *Agroekonomia w warunkach rynkowych. Problemy i wyzwania*, red., A. Grzelak, A. Sapa, Wydawnictwo UEP, Poznań 2010, s. 193

działalności rolniczej². Wielkość i struktura strumieni środków finansowych skierowanych do rolnictwa zależą jednak nie tylko od podejmowanych decyzji przez samych rolników oraz instytucji finansowych, ale również kształtowane są zmianami czynników makroekonomicznych³. Głównym celem artykułu jest ocena zależności między dynamiką zmian kredytów krótkoterminowych dla rolników oraz wybranych parametrów ekonomicznych w Polsce. Podjęto również próbę analizy dostępności finansowania krótkoterminowego dla rolnictwa na tle podmiotów nierolniczych. Zależności te będą weryfikowane w skali całego kraju. Podstawę analiz zamieszczonych w artykule będą stanowiły dane Narodowego Banku Polskiego oraz Głównego Urzędu Statystycznego w ujęciu rocznym. Badania przeprowadzono dla całego kraju, a czasowy horyzont badawczy stanowiły lata 2006-2012. W celu oceny zbieżności zmian kredytów obrotowych dla rolników na tle zmian wybranych parametrów ekonomicznych w Polsce wyznaczono indeksy łańcuchowe oraz indeksy o podstawie stałej.

1. Determinanty dostępności finansowania obrotowego dla rolnictwa

Finansowanie rolnictwa jest determinowane jego określonymi cechami związanymi przede wszystkim ze znacznie dłuższym niż w przypadku innych działów gospodarki cyklem obiegu kapitału obrotowego. Taki stan rzeczy znajduje swoje uzasadnienie między innymi w długości cyklu produkcyjnego, sezonowości produkcji rolniczej, małej zdolności do zmiany jej kierunku, znaczącego udziału gruntów w aktywach całkowitych, a także konieczności wyprzedzającego angażowania kapitału⁴. Oprócz wyżej wspomnianych cech sektora rolniczego na ograniczoną zdolność do finansowania działalności ze źródeł zewnętrznych mają wpływ czynniki, takie jak wysoka kapitałochłonność gospodarstw rolnych w stosunku do poziomu sprzedaży i generowanej nadwyżki pieniężnej, co z kolei przyczynia się do wysokiego obciążenia kosztami stałymi, relatywnie niewielka płynność potencjalnych zabezpieczeń z uwagi ich specyfikę, a także słaba dywersyfikacja i stosunkowo niska elastyczność posiadanych aktywów⁵. Potrzeba finansowego zasilania działalności rolnictwa wynikająca z długości cyklu produkcyjnego związana jest również z faktem, iż między zakupem i poniesieniem nakładów a sprzedażą wytworzonej produkcji występują duże opóźnienia, a wolny obieg kapitału wiąże się z jego niską stopą zwrotu⁶.

Istotną kwestią mającą wpływ na ograniczony dostęp sektora rolniczego do kapitału obcego jest dominacja niewielkich podmiotów przede wszystkim o charakterze rodzinnym, co sprawia, iż małe gospodarstwa, nawet gdy prowadzą rentowną działalność mogą mieć trudności w pozyskaniu kapitału zewnętrznego. Im mniejszy

²A. Daniłowska, *Poziom, zróżnicowanie oraz uwarunkowania kosztów transakcyjnych kredytów i pożyczek rolniczych*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007.

³A. Czyżewski, P. Kułyk, *Polityka wsparcia rolnictwa amerykańskiego w świetle uwarunkowań makroekonomicznych*, w: *Polityka gospodarcza państwa*, red. D. Kopycińska, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007s. 135.

⁴W. Lizińska, *Struktura zatrudnienia, wydatków inwestycyjnych i dochodów w gospodarstwach rolnych*, "Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu" 2003, t. V, z.1, s. 126-128.

⁵R. Posey, A. Reichert, *A Comparison of Non-price Terms of Lending for Small Business and Farm Loans*, *The international Journal of Business nad Finance Research* 2011, Vol 5, No 2, s. 47-55.

⁶J. Kulawik, J. Ziółkowska, *System finansowy rolnictwa a globalizacja finansowa. Program wieloletni*. nr 50, Wydawnictwo IERiGŻ, Warszawa, s. 12-16.

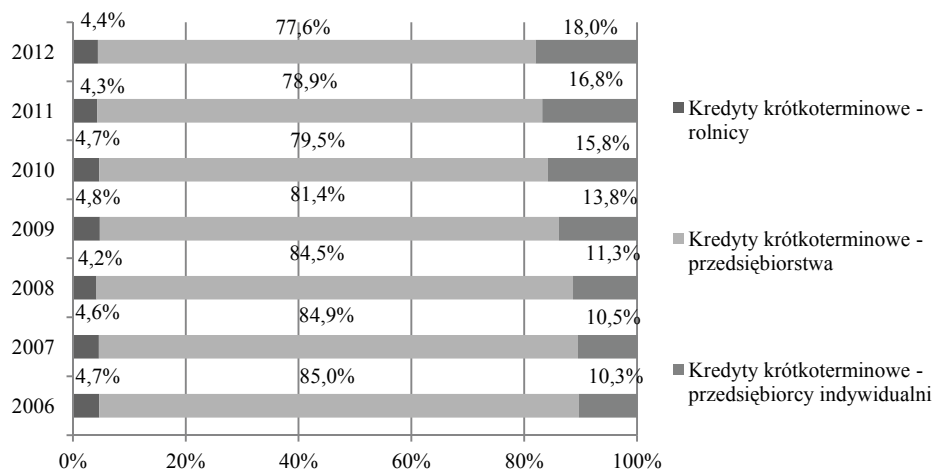
podmiot ekonomiczny bowiem tym w większym stopniu finansuje swoją działalność ze środków własnych⁷. Taki stan rzeczy ma swoje uzasadnienie w kilku przyczynach. Po pierwsze jednostkowe koszty transakcyjne kredytowania są wyższe niż w innych sektorach. Po drugie, połączenie przez jedną osobę funkcji właściciela, zarządzającego i pracownika prowadzi do nadmiernej koncentracji ryzyka kredytowego i komplikuje proces jego zarządzania. Po trzecie, instytucje kredytujące rolników muszą w procedurach oceny zdolności kredytowej w szerszym zakresie uwzględniać charakterystyki osobowościowe potencjalnych klientów niż tradycyjne zabezpieczenia kredytów. W powyższych warunkach bardzo duże znaczenie ma oparcie stosunków rolnik - kredytodawca na bliskich i trwałych kontaktach, czego przejawem jest współpraca sektora rolniczego głównie z bankowością spółdzielczą. Wspomniane wyższej czynniki prowadzą do wzrostu oczekiwanych przez banki marż, które mają wynagrodzić im dodatkowe koszty oraz premię za ryzyko⁸.

2. Dostępność kredytów krótkoterminowych dla rolników na tle podmiotów nierolniczych w latach 2006 – 2012

Przeprowadzając analizę udziału kredytów krótkoterminowych wykorzystywanych przez rolników oraz ich pozostałych beneficjentów w ogólnej wartości kredytów bieżących w latach 2006-2012 uwagę zwraca fakt, iż najmniejszy udział w całkowitym kredytowaniu obrotowym stanowią kredyty dla rolników. W analizowanym okresie kształtował się on na podobnym poziomie, wynoszącym średnio 4,5%, przy czym najniższy miał miejsce w 2008 roku - 4,2%, a najwyższy w 2009 roku - 4,8%. Różnica udziału kredytów dla rolników finansujących ich działalność bieżącą w kredytach ogółem pomiędzy 2006 a 2012 rokiem wyniosła zatem zaledwie 0,3 punktu procentowego. Oznacza to pewną stabilność w tym sektorze w obszarze zapotrzebowania na tego rodzaju finansowanie na przestrzeni analizowanego okresu. Największy udział finansowania obrotowego w całym okresie badawczym natomiast wykazały przedsiębiorstwa. Udział ten jednak stopniowo malał we wszystkich latach. W 2006 roku wyniósł on 85%, natomiast w 2012 roku 77,6%. Na drugim miejscu pod względem udziału w całkowitym finansowaniu bieżącym uplasowały się krótkoterminowe kredyty dla przedsiębiorców indywidualnych. Tym razem najniższe wskazanie miało miejsce w 2006 roku, a najwyższe w 2012 roku. Udział finansowego zasilania krótkoterminowego dla przedsiębiorców indywidualnych zatem systematycznie rósł w analizowanym okresie. Różnica udziału kredytów dla przedsiębiorców indywidualnych finansujących ich działalność bieżącą w ogólnej ich wartości pomiędzy 2006 a 2012 rokiem wyniosła 7,7 punktu procentowego (por. rysunek 1).

⁷ R. Kata, *Endogeniczne i instytucjonalne czynniki kształtujące powiązania finansowe gospodarstw rolnych z bankami*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2011.

⁸ J. Kulawik, *Kredytowanie i finansowanie rolnictwa w przededniu integracji z Unią Europejską*, Część I, Kredyt i Bank, 2003, s. 30.

Rysunek 1. Struktura kredytów krótkoterminowych w latach 2006-2012 według rodzaju podmiotu korzystającego z finansowania

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

Na podstawie wyznaczonych indeksów jednopodstawowych porównano również intensywność zmian wartości kredytów udzielonych rolnikom w porównaniu z innymi grupami kredytobiorców. Okazało się, iż wolumen krótkoterminowych kredytów dla rolników zwiększył się stosunkowo nieznacznie - 63%. Najsilniejszy wzrost wartości wynoszący 199,6% w 2012 r. w porównaniu do 2006 r. odnotowano w przypadku kredytów udzielonych przedsiębiorcom indywidualnym (por. tabela 1).

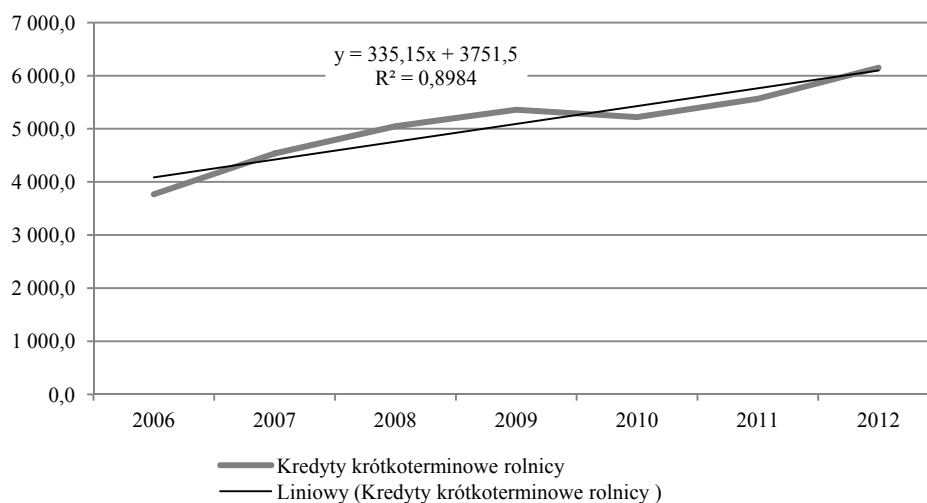
Tabela 1. Indeksy jednopodstawowe dla krótkoterminowych kredytów bankowych w latach 2006-2012 (2006=100)

Rok	Przedsiębiorstwa	Przedsiębiorcy Indywidualne	Rolnicy
2006	100	100	100
2007	122,3	124,1	120,4
2008	149,5	165,0	134,1
2009	133,5	186,8	142,3
2010	129,6	212,0	138,6
2011	149,4	261,8	147,8
2012	157,4	299,6	163,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

3. Dynamika zmian kredytów krótkoterminowych dla rolników na tle sytuacji gospodarczej i stóp procentowych w latach 2006–2012

Na podstawie danych dotyczących kształtowania się kredytów finansujących działalność bieżącą rolników wyznaczono parametry trendu liniowego. Funkcja trendu charakteryzuje się dobrym dopasowaniem do danych empirycznych i w 89,8% wyjaśnia kształtowanie się zjawiska w latach 2006-2012. Z roku na rok wartość finansowania obrotowego wzrastała w analizowanym okresie przeciętnie o 335,1 mln zł. W 2008 roku nastąpiło wzmocnienie wzrostu wartości kredytów krótkoterminowych dla rolnictwa, a w kolejnych latach nieznaczne pogorszenie (por. rysunek 2).

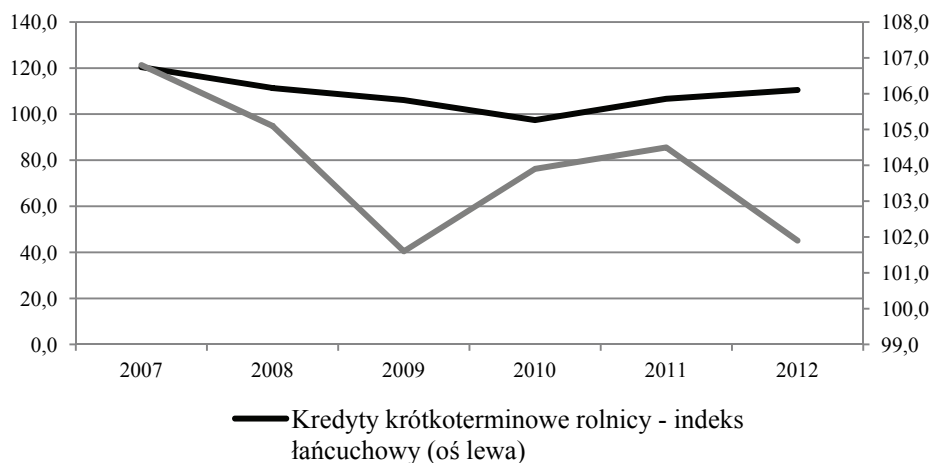

Rysunek 2. Funkcja trendu liniowego dla wartości kredytów krótkoterminowych dla rolników w latach 2006-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

Interesujące poznawczo wydają się relacje zmian dynamiki wartości kredytów krótkoterminowych udzielanych rolnikom oraz stopy wzrostu produktu krajowego brutto w ujęciu realnym w latach 2007 - 2012. Warto zwrócić uwagę na zbieżność kierunków zmian indeksów łańcuchowych dla obu kategorii w latach 2007-2009 oraz 2011 roku. W 2008 roku spadkowi dynamiki rozwoju gospodarczego w Polsce z 6,8% w 2007 roku do 5,1% w 2008 roku towarzyszył spadek dynamiki kredytów obrotowych dla rolników z 20,4% w 2007 roku do 11,3% w 2008 roku. W 2009 roku znaczny spadek dynamiki PKB w ujęciu realnym z kolei (z 5,1% do 1,6%) wiązał się również z silnym ograniczeniem tempa wzrostu krótkoterminowego kredytowania rolnictwa z 11,3% w 2008 roku do 6,1% w 2009 roku. Na szczególną uwagę zasługuje 2010 rok, w którym wzrost dynamiki PKB (do 3,9%) nie pociągnął za sobą tej samej reakcji w zakresie dynamiki kredytów obrotowych skierowanych dla rolnictwa. Zaobserwowano natomiast spadek ich wartości w 2010 roku o 8,7% w stosunku do 2009 roku. Rok 2011 przyniósł powrót do zbieżnych kierunków zmian indeksów łańcuchowych produktu krajowego

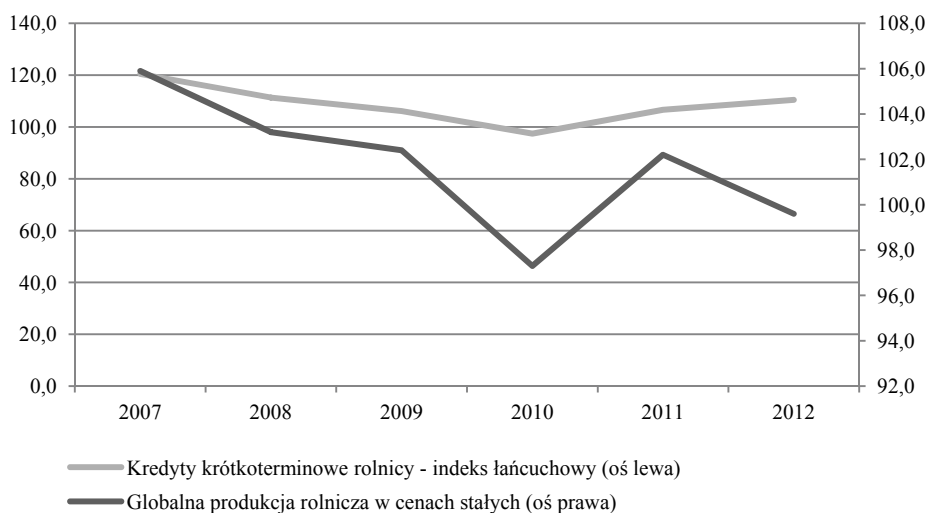
brutto z 2007, 2008 oraz 2009 roku (wzrost PKB z 103,9% do 104,5%) i wartości kredytów krótkoterminowych (wzrost z 97,4% do 106,7%). Interesujący wydaje się także 2012 rok, w którym spadkowi dynamiki rozwoju gospodarczego w Polsce towarzyszyło dalsze zwiększenie tempa dynamiki finansowania bieżącego (z 6,7% do 10,5%) (por. rysunek 3).

Rysunek 3. Dynamika zmian produktu krajowego brutto oraz kredytów krótkoterminowych dla rolników w latach 2007-2012

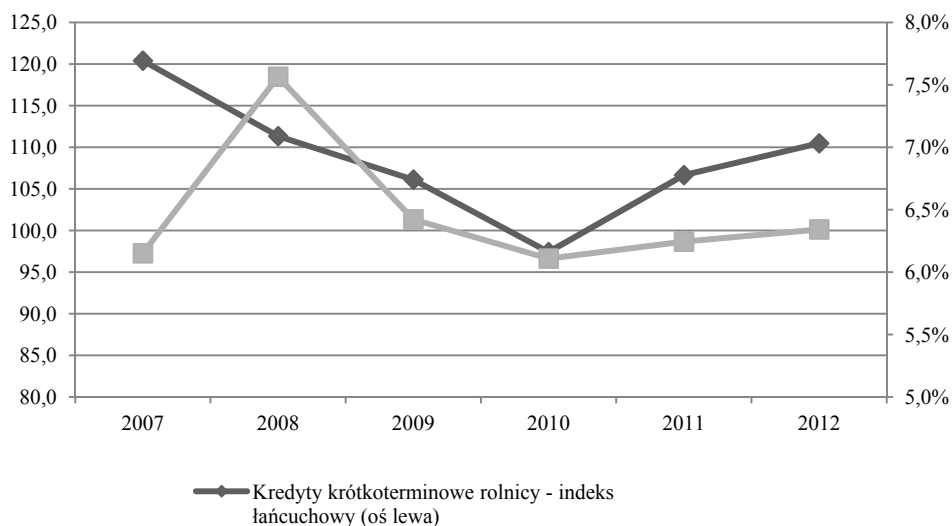
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

Ciekawe z poznawczego punktu widzenia wydają się relacje zmian produkcji globalnej wyrażonych w cenach stałych oraz dynamiki zmian krótkoterminowych kredytów dla rolników w latach 2006-2012. Prawie w całym okresie badawczym bowiem wystąpiła pełna zgodność kierunku zmian obu zmiennych. Wyłącznie w 2011 roku zwiększeniu dynamiki zmian wartości kredytów finansujących bieżącą działalność rolników z 106,7% do 110,5% towarzyszył spadek wartości globalnej produkcji rolniczej o 0,4% w stosunku do roku poprzedniego (por. rysunek 4).

Rysunek 4. Dynamika zamian kredytów krótkoterminowych dla rolników oraz globalnej produkcji rolniczej w cenach stałych w latach 2006-2012
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Na uwagę wydają się zasługiwać wskazania dotyczące analizy dynamiki wartości kredytów krótkoterminowych dla rolników w konfrontacji ze zmianami średniego oprocentowania finansowania obrotowego. Spadkowi dynamiki wartości kredytów obrotowych dla rolników z 20,4% w 2007 roku do 11,3% w 2008 roku towarzyszył wzrost ich oprocentowania. Odmiennie kierunki zmian niż w latach 2007-2008 ukształtowały się natomiast w 2009 roku, gdy spadek średniego oprocentowania kredytów bieżących wiązał się z dalszym, silnym ograniczeniem tempa wzrostu krótkoterminowego kredytowania rolnictwa z 11,3% w 2008 roku do zaledwie 6,1% w 2009 roku. W 2010 roku miało miejsce również niewielkie załamanie na rynku kredytów obrotowych dla rolników - zmniejszenie ich wartości o 2,6%, mimo dalszego spadku średniego oprocentowania finansowania krótkoterminowego. W kolejnych latach nastąpiło natomiast odbicie. W latach 2011 - 2012 wzrostowi średniego oprocentowania stanów umów złotych kredytów bieżących towarzyszył wzrost dynamiki ich wartości. Przy czym dynamika kredytów przeznaczonych na finansowanie działalności bieżącej rolników w Polsce wynosiła 6,7% w 2011 roku umacniając się do 10,5% w 2012 roku (por. rysunek 5).

Rysunek 5. Dynamika zmian kredytów krótkoterminowych dla rolników na tle zmian średniego oprocentowania kredytów krótkoterminowych w latach 2007-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

W świetle uwarunkowań makroekonomicznych wzrost oprocentowania powinien prowadzić do spadku tempa wzrostu popytu na kredyt i na odwrót, przy czym silniej jest to widoczne przy kredytach długoterminowych. W kontekście powyższych rozważań zasadnym wydaje się jednak wnioskowanie, iż zapotrzebowanie na finansowanie bieżących potrzeb rolników w większym stopniu zależy od sytuacji gospodarczej, niż poziomu jego oprocentowania.

Zakończenie

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, iż w analizowanym okresie badawczym finansowanie krótkoterminowej działalności rolniczej przy niewielkim jego udziale w ogólnym zasilaniu bieżących potrzeb pozostałych podmiotów nierolniczych charakteryzowało się stosunkową stabilnością. Warto podkreślić, że wolumen krótkoterminowych kredytów dla rolników zwiększył się w tym czasie relatywnie nieznacznie na tle pozostałych ich beneficjentów. Interesujące wydają się również wyniki analizy wskazujące, iż w latach 2006-2012 prawie w całym okresie badawczym wystąpiła pełna zgodność kierunku zmian produkcji globalnej wyrażonej w cenach stałych oraz dynamiki zmian kredytów obrotowych dla rolników. Poza pewnymi wyjątkami podążała ona również w tym samym kierunku co zmiany dynamiki produktu krajowego brutto oraz stóp procentowych. Należy zatem podkreślić, że fluktuacje popytu na finansowanie bieżących potrzeb rolników w większym stopniu zależą od sytuacji gospodarczej, niż poziomu jego oprocentowania.

Literatura

- Czternasty W., Mikołajczak P.: Oddziaływanie funduszy Unii Europejskiej na rozwój MŚP w środowisku wiejskim oraz miastach Wielkopolski, w: *Agroekonomia w warunkach rynkowych. Problemy i wyzwania*, red., A. Grzelak, A. Sapa, Wydawnictwo UEP, Poznań 2010
- Czyżewski A., Kułyk P.: Polityka wsparcia rolnictwa amerykańskiego w świetle uwarunkowań makroekonomicznych, w: *Polityka gospodarcza państwa*, red. D. Kopycińska, Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2007
- Daniłowska A.: Poziom, zróżnicowanie oraz uwarunkowania kosztów transakcyjnych kredytów i pożyczek rolniczych, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007
- Kata R.: Endogeniczne i instytucjonalne czynniki kształtujące powiązania finansowe gospodarstw rolnych z bankami, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2011
- Kulawik J., Ziółkowska J.: System finansowy rolnictwa a globalizacja finansowa. Program wieloletni, nr 50, Wydawnictwo IERiGŻ, Warszawa 2008
- Kulawik J.: Kredytowanie i finansowanie rolnictwa w przededniu integracji z Unią Europejską, Część I, Kredyt i Bank, Warszawa 2003
- Lizińska W.: Struktura zatrudnienia, wydatków inwestycyjnych i dochodów w gospodarstwach rolnych, "Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu", z.1, t. V, 2003
- Posey R., Reichert A.: A Comparison of Non-price Terms of Lending for Small Business and Farm Loans, *The international Journal of Business nad Finance Research*, Vol 5, No 2, 2011

Summary

Due to the specific characteristics of agricultural activity it requires the financing matched to its current needs. It is not only conditioned by the decisions of financial institutions, but also shaped by the changes in macroeconomic factors. Based on the annual data of the National Bank and the Polish Central Statistical Office there was made analysis, whose main aim was to assess the relationship between the dynamics of changes in short-term bank credits for farmers and selected economic parameters in Poland. An attempt was made to determine the availability of short-term financing for agriculture on the background of non-agricultural entities. For this purpose, the author have also calculated chain indexes and indexes with constant basis. The results indicate the relative stability of the demand for short-term financing of agriculture sector and the relatively low volume of this financing in the analyzed time horizon in the comparison to non-agricultural entities. Very significant seem to be indications, from which it follows that the demand for financing current needs of farmers is more dependent on the situation of economy than the level of its interest.

Informacje o Autorze:

dr Paweł Mikołajczak
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
Osiedle Jana III Sobieskiego 26/125,
60-688 Poznań
pawel.mikolajczak@ue.poznan.pl